

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

III. évfolyam 3. szám

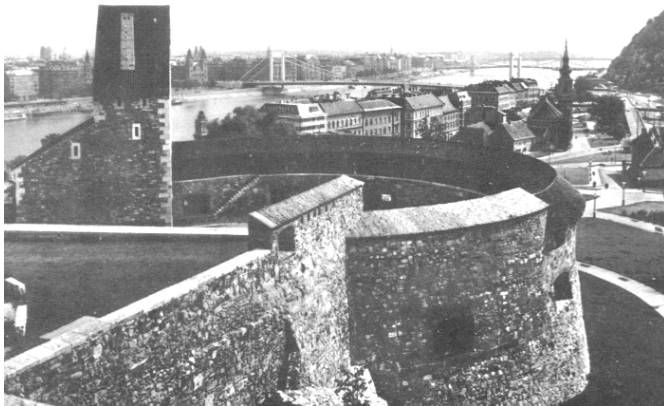
2000. június

Budavári történések

A Várhegy korán benépesült. IV. Béla király a tatárjárás után várat építtetett, s fallal körülvett várost alapított. A hegy legmagasabb pontján kúriát emeltetett az udvar részére. Az Árpád-ház kihalását követően az Anjou királyok egy ideig

nyítják az 1974-ben feltárt budavári gótikus szoborleletek. A palota legszebb része pedig a hatalmas – 73x18 méter nagyságú – lovagterem volt, mely Európa-szerte páriját ritkította.

Hunyadi Mátyás folytatta Zsigmond építkezéseit. El-

A rekonstruált középkori budai Várpalota déli Nagy Rondellája

mellőzték Budát, székelyüknek Visegrádot tartották. A XIV. század közepén azonban visszatértek, és Nagy Lajos király öccse, „haragos” István herceg egy róla elnevezett, romjainban ma is álló tornyot emeltetett, mely később az ugyancsak ideköltöző Lajos király palotájának magjává vált. Ettől kezdve Buda – a török hódoltságig – Magyarország állandó fővárosává vált.

A budai királyi palota fénykora a XV. században volt, amikor Luxemburgi Zsigmond magyar és cseh király, akit német-római császárrá is koronáztak, rangjához méltó, nagyszerű építkezésbe kezdett. A munkálatok jeles művészi igényét és színvonalát bizo-

sóként követte az itáliai reneszánsz stílus példáját. Mátyás szép lodzsákat, függőkerteket, díszkutatokat emeltetett. A tetőket mázos cserepekkel fedte be. Európában egyedülállóak voltak az udvarokon felállított nagy bronzszobrok. A belső (Folytatása a 9. oldalon.)

Rákospalotai centenárium

Templomszentelésre készült 1900. július 1-én Rákospalota nagyközség lakossága. A váci püspökséghez tartozó plébánia három egymást követő vezetője munkájának volt köszönhető, hogy a palotaiak új templomhoz jutottak. (Írásunk a 7. oldalon.)

Újpest – a város

Kétszeres jubileum

Újpest, községháza (városháza) 1901-ben

A millenniumi év Újpest életében két fontos évfordulót hozott. Idén ünnepezzük a város alapításának 160. évfordulóját, s az esztendő augusztus havában tölti be 100. „életévét” Városházánk. A millenniummal való szerencsés egybeesése külön is emeli az események fényét. Helytörténeti gyűjteményünk időszaki kiállítások rendezésével kíván megemlékezni az évfordulókról. A város alapításának jubileumát állandó kiállításunk kiegészítésével

emeljük ki. Célunk, hogy a látogatók részletesebben megismerjék az alapítás körülményeit, időben és korban elhelyezve lássák, milyen jelentőségű volt 1840-ben gróf Károlyi István elhatározása, mellyel egy nyugati típusú polgári település alapjait vetette meg. Elsősorban levéltárakban őrzött kordokumentumok segítségével szeretnénk „megidézni a múltat”.

Településünk alapításának körülményeit is kísérik legendák, anekdoták. Az alapítás centenáriumára készülődve, 1932-ben jelent meg dr. Ugró Gyula (városunk első polgármestere) tollából a Magyar Városok Monográfiája sorozatban Újpest története. Az író ezekkel a szavakkal vezeti be mondanivalóját:

„Újpest megyei város 1930-ik évben beépített területén száz évvel ezelőtt összesen csak három ház állott, melyek a Károlyi ura (Folytatása az 3. oldalon.)

Pálos kolostor Budán

Az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, a budaszentlőrinci pálosok kötelékében élt és alkotott Báthori László. Hárs-hegyi barlangjába visszavonulva, a XV. sz. közepén a Biblia első magyar fordítását készítette el. (Írásunk az 5. oldalon.)

„Kerületünk hajdan és ma”

Helytörténeti nap a XIII. kerületben

Helytörténeti napot szervezett az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény. Június 8-án került sor az „Utcák őrzik emléküket” című helytörténeti vetélkedő, valamint a helytörténeti fotópályázat eredményhirdetésére. Délután a „Kerületünk hajdan és ma (Angyalföld-Újlipótváros-Vizafogó)” elnevezésű fotókiállítást nyitotta meg Ráday Mihály az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjteményben. Ezen a millenniumi fotókiállításon a városrész történetét mutatják be. Az archív fotók a helytörténeti gyűjtemény és a Kiscelli Múzeum fotótárából kerültek kiválogatásra – mellettük láthatók azonos nézőpontból fényképezve a

városkép mai állapotát bemutató felvételek.

E városrész, mint a főváros XIII. kerülete, önálló közigazgatási egységként ugyan alig több mint hatvan éves múltra tekinthet vissza, de területe már a római kor előtt és alatt is lakott volt. Itt húzódott a Rákos mezeje, melynek történelmi jelentősége közismert. Az oszmán fennhatóság megszűntével a Pest városa fölött elterülő vidék gyors fejlődésnek indult. Az első magyar gőzüzemű vasútvonal (Pest-Vác) megnyitása, a helyi közlekedés fejlődése (Váci úti lóvasút, majd villamos) jó lehetősé-

get adott a területfejlesztésre és a lakosságszám növelésére. A napjainkban XIII. kerületnek nevezett városrész 1939-ben már a főváros egyik kerületévé vált. A fotókiállításon látható fény-

képek jól érzékeltetik a későbbi fejlődés töretlen ívét is, a jelenkori fotók Roboz László munkáját dicsérik. A tárlat november 30-ig látható.

(g.t.)

A mai Dózsa György úton lévő, 1912-ben megnyitott Népszálló (állami munkásszálló)

MILLENNIUMI ZÁSZLÓ

Kezdeményezés a korábban önálló települések érdekében!

A Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaság kutatásai közben sok olyan anyaggal találkozott, amelyek azt bizonyították, hogy a korábban közigazgatási szempontból önálló települések nem önszántukból, hanem felsőbb utasításra „csatlakoztak” azokhoz a nagyobb településekhez, melyek meghatározták további létüket. Ez a legszembetűnőbb az 1950-es budapesti egyesítéskor jelentkezett.

Az önállóságát elvesztett települések lakói napjainkban már keresik gyökereiket, identitástudatuk kezd újra kifejlődni.

Első lépcsője lehetne a településhez kötődésnek a Millenniumi Zászló átadása. Ez nem jelentené a na-

gyobb – kerületi, fővárosi – egységből való kiválást, éppen ellenkezőleg, a helyi kezdeményezések erősödését, a helyi fejlesztések előmozdítását indíthatja el, ami természetesen a kerület, a város előbbre lépését is jelenti. Az elmúlt évtizedekben „egyenruhába” öltöztetett települések újra felfedezhetnék történeti arculatukat, mivel az 50-es

évek nem tették lehetővé a helyi önállóság, sajátosság megőrzését, szemben a nyugati városok, fővárosok kialakításával.

Természetesen csak azoknak gondoltuk a zászló átadását, akik arra igényt tartanak. Olvastuk, hogy több helység nem kérte a zászló átadását. Ezeknek a helyébe léphetnének a fentebb említettek.

Mi ezennel bejelentjük kérésünket: szeretnénk a XVIII. kerületi Pestszentimrenek kérni egy Millenniumi Zászlót. (A Széky Társaság segítségét is felajánlja

az elkészítéshez!) Pestszentimre most ünnepli önállósága kiválásának és a névfelvételenek 70. évfordulóját. A helyi katolikusok hetven éve választották védőszentjüknek Szent Imrét, a Társaság most készül Szent Imre szobrának felavatására. Engedélyét várjuk annak a Millenniumi Emlékparknak, melyet döntően a Társaság készít el. 2000-ben ünnepeljük a Társaság által megvalósított Magyarország II. világháború utáni első országzászlójának, a Pestszentimrei Demokratikus Országzászló felavatásának 10. évfordulóját.

Az odaítélő döntés gesztus lenne a kisebb települések felé! Kérjük kezdeményezésünk kedvező elbírálását, és bízunk abban, hogy az első közigazgatási tekintetben nem önálló településnek átadott Millenniumi Zászló Pestszentimrén kerül átadásra.

Pándy Tamás

„Az Év Múzeuma 1999”

Negyedik alkalommal került sor május 20-án, a Múzeumok Majálisa megnyitója után „Az Év múzeuma” pályázat eredményhirdetésére.

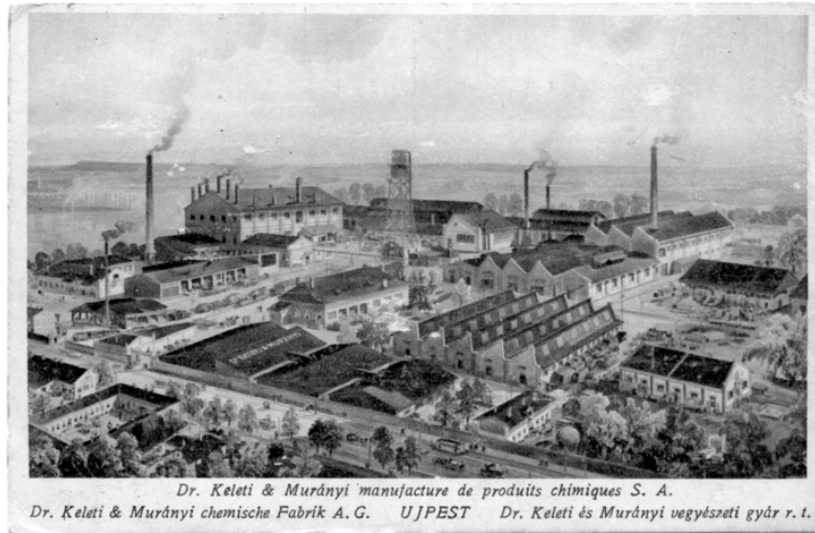
A kitüntetett címet és az egymillió forintos fődíjat idén a budapesti Hadtörténeti Múzeum nyerte el. A díjat *Rockenbauer Zoltán*, a nemzeti kulturális örökség minisztere adta át.

Újpest – a város

● folytatás az első oldalról

dalom káposztásmegyeri pusztájához tartoztak. Az egyik az erdészlak, a másik a csőszház volt, ezek már

hetne a fuvarozó ember, a közepén, a pesti Hatvani kapu és Vác között. A két fuvaros mérgeződését végig hallgatta egy arra poroszkáló vadászó úriember is, aki

Dr. Keleti & Murányi manufacture de produits chimiques S. A.
Dr. Keleti & Murányi chemische Fabrik A. G. ÚJPEST Dr. Keleti és Murányi vegyszeti gyár r. t.

Képeslap egy újpesti gyártelepről (1910-es évek)

évtizedek előtt lebontattak, a harmadik azonban még ma is létezik, ez pedig a megyeri csárdának nevezett vendégfogadó.”

Ki és hogyan juttatta el határozásra Károlyi Istvánt? Ez a kérdés már elődeinkben is megfogalmazódott. Erre szolgál magyarázattal az a legenda, melyet 1939. január 22-én közölt „Az Est”. Németh Károly tudósítása szól az alapítás körülményeiről és közöl interjút dr. Ugró Gyulával, a város-történet elismert tudójával.

„Száz évvel ezelőtt ez történt: Pest fölött, a Duna mentén, szembetalálkózt két szekér”... a fuvarosok elakadtak

a futóhomokban. Mindkettőt mérgeződött „szidták a futóhomok tulajdonosát, hogy rossz az út és ameddig a szem ellát nincsen se csárda, se bolt, ahol megpihen-

nagy figyelmet szentelt a panaszoknak és töviről hegyire kikérdezte a két fuvarost: mit akarnak tulajdonképpen.” Rövidesen kiderült ők bizony segítenének a problémán. Egyikük bol-

bocsátani a fuvarosoknak az általuk igényelt földet: az úriember ugyanis ennek az egész vidéknek tulajdonosa, gróf Károlyi István volt. Mildenberger Márton és Löwy Izsák ilyen módon alapította meg Újpestet.”

Az Újme gyernekek nevezett terület Károlyi István intézkedése nyomán hamarosan „hegyközség” lett. A haladó gondolkodású gróf tetteit az említett riportban a monográfia szerzője így értékeli: „...haladó szelleme jóval megelőzte az elkövetkező idők nagy szabadságúvmányait.”

Valóban, Újpest rohamos fejlődését, mely a lakosság létszámán kívül (1842-ben 448 fő; 1939-ben 70.000 fő) gazdasági fejlettségében is megmutatkozott, az új-

elért vívmányokat már az alapítási oklevélben megvalósította. ...az általa létesített új telepen tehát máris kizárta a céhrendszert és helyette a szabadforgalmat és a szabad ipart honosította meg, az úri jussok átengedésével pedig a 48-as eszmék dicső apostolainak vívmányait előzte meg.” (Károlyi István)

A földbirtokos gazdaság-szemléletének helyességét a későbbi korok igazolták.

A település Károlyi által meghatározott rend szerint, önállóan választott eljárással, először kisközségként, majd nagyközségi rangban intézte ügyeit. A XIX. század vége felé határozott igény jelentkezett a település várossá nyilvánítását illetően. Közel egy évtizedes próbálkozás után a lakosság vágya 1907. augusztus 14-én teljesült... A városfejlődés nálunk „nem megszokott” voltát így jellemzi „Az Est” szóban forgó cikke:

„Az a szép Újpest életében, hogy mindig valami amerikai ízű gyakorlatiaság jellemezte. Volt idő, amikor 300 petróleumlámpa és 100 gázlámpa világította a várost, de havonta csak tizenöt napon át, mert a másik tizenöt napba belealkuláltak a holdfényt. Persze előfordult, hogy az asztronómiailag meghatározott holdas éjszakákon felhős volt az ég: ezt egyszerűen üzemzavarnak minősítették.”

Már az 1920-as évektől korszerű nagyipar bontakozott ki Újpesten, ennek eredménye, hogy ebben az időben – a ➔

Újpesti nagyvendéglő (Brunovszky-kert, 1914)

tot nyitna, a másik szőlőt telepítene a vidékre. „Az úriember nyomban hajlandónak mutatkozott krajcárokért, valósággal képletes kis pénzecskéért árendába

szerű intézkedések eredményezték. A közvetlen okokat dr. Ugró Gyula a következőkben látja: „...a népjogokért folyt hosszú harcok után másutt sokkal később

→ fővárost is tekintetbe véve – az ország negyedik ipari városa lett. A nagyüzemek élvonalában tevékenykedett az Egyesült Izzó, Wolf Emil gyára a Chinoi, Mautner és Wolfner összesen öt bőrgyára, a Hajógyár és a Keleti és Murányi vegyészeti gyár... Mindez a kezdetekre jellemző kisipar továbbélése mellett.

A városi rang eléréseért folytatott küzdelem része volt az is, hogy 1898-ban a községi elöljáróság pályázatot írt ki egy új községháza építésére. A beérkezett művek közül a középület tervezésben már nagy tapasztalatokat szerzett építész páros: *Böhm Henrik* és *Hegedűs Ármin* elképzeléseit, a külsőségeiben is

városi babérokra pályázó épület terveit fogadták el. Az építési megbízást *Schreiber Gyula* kapta, aki egy év alatt 1900. augusztus 21-én műszakilag készen, át is adta az épületet a városnak.

Városházánk azóta is folyamatosan ellátja feladatát, az időközbeni felújítások során többször „moderni-

zálták”, módosították külső megjelenését. Az elmúlt évben fejeződött be teljes felújítása, mely az eredeti állapotot idézi. Új ruhában, méltóan felöltöztetve várja 100. születésnapját. Augusztusban nyíló kiállításunk terveink szerint felidéz majd születésének körülményeit.

Szöllősy Marianne

Kossuthfalva III.

Pesterzsébeti Kossuth-emlékek

● folytatás lapunk korábbi számaiból

E harmadik elnevezésnek forrása: a hazafiúi kegyelet, mellyel Ön, Honvéd bajtárs! azon ügy iránt viseltetik, melynek zászlaját egykor bár gyöngye, de hű kezekkel magasra lobogtatám s melyért Ön száz halálnak nézett szemben.

Köszönöm

De Ön nem elégedett meg azzal, hogy az ügy iránti kegyeletéhez nevetem kötő. Ön még telket is akar nekem ajándékozni.

Hiddje el Ön nekem, Uram Barátom! mélyen megilletődve vettem ajánlatát s a legőszintébb hálára kötelez jóakarata.

Hanem ép jóakaratra támaszkodva kérem Önt – nagyon kérem! – oldozzon fel engem az elfogadás kötelessége alól.

Én nem szoktam ajándékot elfogadni. Nem vagyok elég gazdag, hogy tehessem. Mert nem viszonzhatnám. S a nem viszonzhatott ajándék olyanformán hat rám, mintha egy le nem fizethető adósság volna. Legyen nekem szabad nem lenni adósnak.

Aztán – lássa Ön – annak a „Kossuth”-nak ott a főváros közelében jövője van. Nekem! csak a Sír a jövődöm. Én nem építhetnék a telken házat. Nincs mó-

domban. S nagyon rútol elütne a község ígérkező virágzásától a pusztá telek, melynek gazdája hontalan. Rossz ómen volna.

Mondok én Önnek valamit, Uram Barátom!

Ám legyen a telek neve „Kossuth-telek”

Viselje nevet a község könyvében.

Hanem Ön keressen ki Honvéd bajtársai közül egy becsületes jellemű nyomorékot, ki a Haza védelmében kezét vagy lábát vesztette s kit a Haza – csupa hálából – most koldulni kényszerít. Keressen ki Ön egy ily koldus hőst s adjuk oda neki a „Kossuth-telek”, hogy elárvereztethesse.

Vagy keressen ki Ön egy tehetelen özvegyet, kinek férje – vagy árva lányt, kinek atyja a hazáért halt s adjuk a Kossuth-telek amannak vigasztalásul,

vagy emennek hozományul – és legyen Önnek neve áldott az árvának házában.

Kossuth Lajos”

Kossuth-telek

Bíroy újabb levele, amelyben közölte az ajándékozott nevét (Sebes Emil), nem található a már említett gyűjteményben. Az alább közölt újabb Kossuth válaszlevél sem, szövegét az Erzsébetfalva 1902. október 26. számából vettük.

„A Via Sotto ripa Turin, május 20.k. 1870.

Tisztelt Barátom!

E percben veszem folyó hó 16-káról kelt becses levelét, mellyel azon elhatározásáról méltóztatik értesíteni, hogy a Kossuth-telek Sebes Emil fiárvájának ajándékozandja, ha választása helyeslésemmel találkozik.

Válaszul csak annyit mondhatok – s ezt a legőszintébb érzéssel mondom – hogy én tartós mély hálá-

val tartozom Önnek a nagylelkűségéért, melylyel a nekem szánt telek ügyében merénylet eszmémet elfogadta.

Hogy kire essék a választás? ehhez hozzászólni még a legtávolabbról sincs igénym.

De minthogy Ön engem egy oly sok nemével a gyöngédségnek, melyet igen nagyra becsülök, saját jócselekedetének részesévé óhajt avatni, nem tartózkodom kijelenteni, hogy választását igen szerencsésnek tartom, azt feltétlenül helyeslem s az adományozáshoz szándékolt kikötéseket, amennyire nevemre vonatkoznak, teljes készséggel adom beleegyezésemet.

Maradok állandóul barátja
Kossuth Lajos”

Bíroy az akkori évek gazdasági válságában elvesztette vagyont, a telkek árával is adós maradt, ezért 1876-ban kimondták a csődöt ellene. Három év múlva a Kossuth-telek is kalapács alá került.

Az árverésen ugyan a telek – némi manőverezéssel – visszakerült Sebes Emil tulajdonába. Az özvegy 1892-ben a telket eladta, de a szerződésben kikötötte, hogy a vevők – ha házat építenek – kötelesek annak falára egy „Kossuth telek” feliratú táblát elhelyezni.

Dr. Bogyrka Emil

Kismúzeumi tagozat

A hazai múzeumok szakmai tevékenységének segítségével és érdekvédelmével alapvetően foglalkozó *Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület* május 12-én a Természettudományi Múzeumban megalakította „Kismúzeumi tagozatát”. Az országos hatókörű egyesület így a települési önkormányzatok és a budapesti kerületek önkormányzatai által fenntartott falumúzeumok, tájmúzeumok, helytörténeti gyűjtemények ... munkáját is közvetlenül segíteni tudja majd.

Báthori László pálos rendi szerzetes a zugligeti barlangban

Boldog kamaszkorom csodálatos környezetében nap, mint nap láthattam a Nagyrét fölé csábítóan tornyosuló Hárs-hegy hatalmas tömegét. A Tótaszszony melletti sétaút felvitt egészen a tetejére, hol néhány lépésnyire a csúcson alatt egy kitárt ajtajú üreg sötétlett. A félhomályban derengő teremnyi barlang közepén egy felirattal tele rótt, kettétört hatalmas márványasztalt tapogattunk ki. Mint megtudtuk, az átelleni Fazekas-hegyre felfutó utca névadója, Báthori László budaszentlőrinci pálos szerzetes 1437 és 1457 között fordította magyarra a Bibliát.

Bertalan pécsi püspök 1215-ben zárdát adott Patacson a környéken élő remetéknek, s elnevezte őket pálos rendi szerzeteseknek. Majd 1250-ben Eusebius esztergomi kanonok a pilisi remetékkel társulva építette fel a pilisszentkeresztzi zárdát. Egy itteni nagytehetségű pálos szerzetes Lőrinc elhatározta, pálos rendi monostort létesít a budai hegyekben. Az akkor Nándor faluhoz tartozó, ma Szépjuhászneről nevezett nyeregben 1301-ben kezdték meg a védőszentjükről Budaszentlőrincnek hívott kolostor építését. 1308-ra elérték Ró-

Pálos kolostor Budán

Reneszánsz műhely

bert Károly támogatását és azt, hogy V. Kelemen pápa megerősítse ez egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, a Pálosok szabályzatát. Itt helyezték el Nagy Lajos sikeres hadjáratában a velenceiektől elnyert ereklyét: Remete Szent Pál testét. A bővítések által Bonfini szerint 500 rendtag is elfért benne és 150 vendéget fogadhattak. Itt székelt a rend generálisa, a közel száz magyaron kívül

Czestochowában levő rendházat.

A kolostor tornyainak karsú árnyékát egészen a budai várfalakig vetítette a lenyugvó nap. Budaszentlőrinc lett a magyar művelődés egyik fellegvára. Nagy könyvtára alapja volt a novíciusok nevelésének. Királyaink szívesen időztek falai között, különösen Mátyás kedvelte e Buda közeli erdős hegyvidéket. Vitapartnerül választotta Gergelyt, a pálo-

a Pálos rendbe lépett Báthori László. Majd itt nevelkedett Fráter György, a Mohács utáni magyar politikai élet egyik vezéralakja. Báthori László csendes munkálkodásra a perjel engedelmével 1437-ben az elkövetkezendő húsz évre a Hárs-hegyi barlangba húzódott. Magyarul megírta a szentek életét és lefordította a Bibliát. Visszatérve a kolostorba, az oltár előtt lehelt ki lelkét, melyet egy olajfestmény is megörökített a czestochowai pálos rendházban. Munkáit az esztergomi primás javaslatára,

Mátyás király méltónak tartotta Corvinai közé elhelyezni. 1526-ban a rend jelmondata teljesen valóssá vált. „És te, Magyarország, édes hazám, a pálosokkal növekedel és hanyatlásukkal hanyatlasz el.” A 90 ezer arany értékű egyházi műkincseket a menekítő Homonnai Drugethek saját céljaira használták fel. A törökök „A kolostor épületét – miután minden zugát felkutatták – a műhelyekkel együtt felgyújtották, s csak tíz nap dűlás és rombolás után hagyták oda Budaszentlőrincet.”

E romok könnyen hozzáférhető köveiből épült a XVIII. században betelepülő Budakeszi. A Lipcsében 1776-ban kinyomott Biblia előszava felveti: „Volt-e, a XVI. Seculum előtt Magyar Biblia?” –

ébresztve Báthorit. Fordítását az 1964. évi irodalomtörténet félreértésnek véli. Budapest 1974-ben kiadott története viszont állítja: „itt dolgozott a Biblia magyar fordítója Báthori László”.

Karacs Zsigmond

15 Báthori László' fordítása 1456. eszt. előtt Mojzes' Könyvei.

Hajdani Irat:

Genesis

Е l s o C a p i t u l u m.

Kezdetben teremté Isten
mennyet, és földet, és föld feleglen
vala üres és heu és setettséghek
valanak ez vilagnak szinén, és
Úrnak ő szent lelke vyfektetyk
vala az vyzeken. És monda ur
Isten leg'en vylagosság, és len
vylagosság; Satua ur Isten az
vylagosságot hog' jó vona, és
el valasztá az vylagosságot az
setettséghektől. Az vylagosságot
nevezee nappalnak, és az setettség
heket. Ezen kezben betteven
esíhve és holval, Isten eg' ter-
mezeth zerenthy való nap. Mondá
ismeg Isten. Leg'en ereffegh az
vyzek kezet, és valasztá el az

Mostani Olvasás:

Genesis

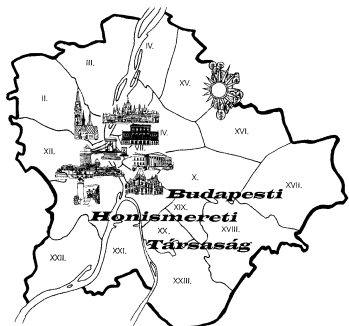
Első Capitulum.

Kezdetben teremté Isten
mennyet, és földet, és föld fe-
diglen vala üres, és hév, és se-
téttségek valának ez vilagnak
szinén, és Úrnak ő szent Lelke
viseltetik vala az vizeken. És
monda Úr Isten legyen világos-
ság, és lön világosság. Látá
Úr Isten az világosságot hogy jó
volna, és elválasztá az világos-
ságot az setéttségtől. Az világos-
ságot nevezé nappalnak, és az se-
tétet éjnek. Ezen közben betel-
véneatye, és holval, lön egyter-
mészet szerint való nap. Mondá
ismét Isten: legyen erősség az
vizek között, és válassza el az

W. J. M.: Biblia' tudniillik a' Szentírás különb és eredeti magyar fordításainak öt példái (Pesten, 1834, 15.p.)

a spanyol, francia, német, olasz és lengyel pálos kolostorok elöljárója. Hittérítő szerzeteseik a XVI. század elején az Újvilágba is eljutottak, de már előbb 1382-ben ők alapították a máig híres lengyelországi

sok perjeljét, és lelkét üdíteti a borospincébe is lement. Kódexmásoló műhely egyik forrása lehetett Corvináinak. Itt szorgoskodott a betűvetésben a nyirbátori, katonáskodás, majd jogi és filozófiai tanulmányok után

A Budapesti Történeti Múzeum Királypincéjében, május 18-án került megrendezésre a társaság éves közgyűlése. Dr. Rédey Pál elnök köszöntötte a megjelenteket, majd Gábor Tibor titkár foglalta össze röviden az 1999. évi tevékenységükről és 2000. évi tervezett feladataikról szóló írásbeli előterjesztésben foglaltakat. Ezt követően bejelentésre került, hogy a Fővárosi Bíróság március 29-ei határozatával a Buda-

RÓLUNK – RÖVIDEN

Budapesti Honismereti Társaság

pesti Honismereti Társaságot közhasznú társadalmi szervezetté nyilvánította.

Az Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottság elnöke, Bóta Piroska számolt be az 1999. évi gazdálkodás ellenőrzése során tapasztaltokról: a társaság könyvelése rendezett, a bevallások időben megtörténtek, az 1998-ban kifogásolt könyvelési hiányosságok megszűntek.

Sor került az alapszabályban foglaltaknak megfelelően a társaság tisztségviselőinek megválasztására. A korábbi tisztségviselők munkájának megköszönését követően Virág Miklós, a Jelölő Bizottság elnöke adott tájé-

koztatást a bizottság előkészítő tevékenységéről, a javasolt tisztségviselők jelölésének indoklásáról. A titkos szavazás eredményének megfelelően a következő három évben a társaság elnöke dr. Rédey Pál, alelnöke Karacs Zsigmond, titkára Gábor Tibor, az elnökség tagjai az említettek kivül dr. Bogvirka Emil, Gönczi Ambrus, dr. Holló Szilvia Andrea, dr. Tóth József, az Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottság elnöke Bóta Piroska, tagjai Ádám Ferenc, Csomor Tibor.

Részletes tájékoztatást kaptak a jelenlévők Sipos Andrásról a Budapest Főváros Levéltára tevékenységéről, idei és 2001. évi ter-

vezett kiadványaikról. Nagy-Budapest létrejötté 50. évfordulója alkalmából novemberben a fővárosi levéltár a Budapesti Történeti Múzeummal közösen kiállítást nyit meg. Szintén a jubileumhoz kapcsolódóan egynapos konferenciát fog szervezni a fővárosi levéltár november 17-én, a Fazekas Mihály Gimnázium dísztermében.

Az Egyebek napirendi ponton belül felvetésre került, hogy az érintett budapesti közgyűjteményekkel egyeztetve a társaság pályázatot írjon ki a főváros és elődtelepülései forrásainak gyűjtésére (dokumentumok, fotók, térképek...). A szükséges egyeztetések lebonyolítása és a pénzügyi háttér megteremtése esetén a pályázat kiírása 2001-ben várható.

Könyvszemle

Hatvan éves a XIII. kerület (Helytörténeti írások)

Budapest XIII. kerülete (Angyalföld) 1938. június elsején vált önálló közigazgatási egységgé. Az évforduló alkalmából a XIII. Kerületi Önkormányzat és a Helytörténeti Klub összefogása eredményeképpen több helytörténeti kiadvány is megjelent. Az egyik ezek közül az a kötet, amelyben hét tanulmány kapott helyet.

Pest egyik legfontosabb útvonala volt és maradt a több száz éves múlttal rendelkező Váci út, amely a folyamatosan változó arculatával alkalmazkodik az új idők kihívásaihoz. A Váci út lakóinak, épületeinek és üzemeinek mozgalmas történetét meséli el adatokban gazdag, alapos, pontos, ugyanakkor olvasható, közérthető stílusban megír-

tanulmányában Szalma Mária. A Váci út egyik nagy múltú ipari üzemének a 125 éves fennállását ünneplő Láng Gépgyárnak a múltjába tekinthetünk be dr. Róbert Péter írását olvasva. Alapításakor a Láng Gépgyár művelődési házként funkcionált a mára önálló közművelődési intézményként működő Láng Művelődési Központ, amelyről Kristófné Viszmeget ad áttekintést. Az intézmény klubok, amatőr művészi csoportok bázishelye, tanfolyamai, kiállításai, rendezvényei és könyvtára méltán népszerűek a környék lakói körében.

Nieder Iván építész saját szakterületének szemszögéből tekinti át a kerület hatvan éves történetét. Rövi-

den bemutatja a lakásépítés három nagy hullámát a Bauhaustól a panelépítkezésig, és külön szól az ipari építészet alakulásáról. miután üzemek sora szűnt meg az utóbbi évtizedekben, a régi épületek átalakítva új funkciókat töltenek be, másrészt a lebontott épületek helyén új objektumok jelennek meg, jelentősen átalakítva ezzel a kerület profilját.

Sas György, aki „civilben” a kerületi lap főszerkesztője, a kerület művelődésének fontos szeletét képező színházak és mozik történetét vázolja fel színházi élményeket, ismerős neveket és arcokat felvillantó tanulmányában. A két ma is működő színház – a Vígsház és a József Atti-

la Színház – múltjáról mesélve nem feledkezik meg azokról a rövid ideig fennálló intézményekről sem, ahol csak időlegesen folyt színjátszás. A kerületi mozik történetét, ha lehet, még a színházakénál is tarkább képet mutat. Sas György írásából valamennyi filmszínház rövid történetét megismerhetjük a némafilmeket játszóktól a multiplexekig.

Hermann Péter két lexikonszerűen szerkesztett munkája – a kerületi híres emberek életrajzával és a kerület történeti kronológiájával – zárja a kötetet. Amellett, hogy olvashatóként is érdekes ez a két fejezet, a helytörténettel ismerkedők számára alapvető fontosságú.

Juhász Katalin

Rákospalotai Centenárium

Magyarok Nagyasszonya Templom

A templom története három egyházi személy nevéhez köthető, s az esztergomi bazilikához hasonlóan, a rákospalotai Nagytemplom falán is négy nagy „C” betű hirdethetné e három jeles férfiú áldozatkész szolgálatát, egymásba fonódó, illetve szervesen egymásra épülő fáradhatatlan munkáját. Coepit (kezdte): megkezdte, megálmodta Beller Imre. Continuavit et conservavit (folytatta és felszentelte): Chobot Ferenc. Consummavit (befejezte): Dr. Schwarcz Gusztáv.

Szervező lelkészként Beller Imre 1884. május 1-én érkezett Palotára, hogy összefogja a palotai katolikus híveket, plébániát alapítson, és templomot építsen. Küldetésének fáradhatatlan munkával igyekezett eleget tenni. Megteremtette a templomépítés anyagi alapjait, felépítette a plébániát, telket szerzett az új templom számára, s kijárta, hogy Schusztér Konstantin váci püspök 1894-ben plébániai rangra emelte a rákospalotai lelkészséget. Ám Beller plébános 1895. februárjában meghalt.

Chobot Ferenc plébános került a helyére, aki 1895. április 24-i első beszédében megfogadta, hogy folytatja, amit elődje megkezdett. Ígéretéhez híven következő év őszén már be is mutatták Balassa Ernő mérnök építési terveit és a költségvetést. 1896. november 22-én népgyűlésen választották meg a templomépítő bizottságot.

Jelentős előkészítő munkák (a templom helyének több ezer köbméter földdel való feltöltése) után 1897. október 17-én Jung János váci segédpüspök a „nép ezreitől kísérve” a szentély végében elhelyezte az alapkövet.

Az építkezés ezután igen gyorsan haladt. Az 1900. év elején már a belső munkálatokkal is elkészültek: „magyarul szépen beszélő prágaiak” kiviteleztek a padozatot, a színes ablakokat Schlein Rihárd készítette, a tölgyfaajtókat pedig Bartolffy mester. Komáromy László

Róm. kath. templom.

Üdvözlét Rákospalotáról!

rákospalotai aranyozó mester felállította az oltárokat, a szószéket és a gyóntatószékeket. Ifj. Ország Sándor felhangolta a 24 regiszteres orgonát. S június utolsó napjaiban már óriási izgalommal készült Rákospalota nagyközség lakossága a templomszentelésre. A házakon zászlók, az ablakok virágkoszorúban, a házak falait zöld ágak borították.

Az új templom előtt hatalmas diadalkaput állítottak. Június 30-án este 6 órakor a palotai bandérium kísérte Jung püspököt a Szentháromság templomba, ahol az ereklyék jelenlétében a papság elvégezte a napi zsolozsmát.

1900. július 1-én reggel 6 órakor megkondultak mindkét templom harangjai. A régi templomban Chobot plébános szentmisét mutatott be, majd körmenetben vitték az ereklyéket az új templomhoz. Itt fogadták Jung püspököt. A püspök felszentelte a templomot és

az oltárt, majd ünnepi szentmisét tartott, amelyen az újpesti zenekonzervatórium énekkara énekelt. A szentmise végeztével 500 gyereknek szolgáltatta ki a püspök a bérmálás szentségét.

A templom tehát felépült, felszentelték – a nagy mű elkészült, ám az alkotó nem pihent, nem pihenhetett. 1901-ben közadakozásból elkészültek a keresztúti stációk.

1902-ben felszerelték a toronyórát, s még ugyanez év május 1-i hatállyal Csáky püspök a kistemplom helyett az új templomot emelte plébániai rangra. Következő évben Bossányi György elkészített egy „Pieta”-t, 1904-ben diadalkereszt készült a templom számára. Chobot még elkészítette az új kerítést, amelyet a bejáratnál Szent Er-

zsébet és Szent Gellért szobrai díszítettek, megáldotta a sekrestyéslakot, majd elvonult Romhányba, de végakarata szerint, halála után 1931. január 19-én a rákospalotai nagytemplom Szenvedő-kápolnájában ravatalozták fel, majd 20-án a templom sírboltjában temették el.

Ezt követően közel 40 évig dr. Schwarcz Gusztáv volt a plébános. Nevéhez fűződik a templom kifestése. Ami szintén igen nagy munkát jelentett. Elő kellett teremteni rá az anyagi fedezetet, miután a rákospalotai rk. Plébánia a világháború és a forradalom következtében elveszítette minden aranyalapítványú vagyonát a hadikölcsönökben és a devalvációban. A festés 40.000 pengőbe került. Kikötés volt, hogy a festő köteles valódi aranyat használni. 1927 februárjában írják alá a szerződést, miszerint a festés „kazein” festékekkel történik és az egész templombelső főtérsége téglavörös lesz. A szerződés felsorolja a felső ablakok alatti 36 mező képét. Tíz kép az Ószövetség történeteit jeleníti meg, a többi az Újtestamentumból való. 1928-ban készült el a festés. Schwarcz plébános ezen kívül számtalan értékes darabbal gazdagította a templomot. Ő szerezte meg a templomi gyűjtemény egyik legértékesebb kegytárgyát, Árpád-házi Szent Erzsébet ereklyéjét.

A II. világháború borzalmas pusztítást végzett a templomon is. Jelentős rekonstrukciós munkák után azonban napjainkban már frissen festve, eredeti szépségében várja ismét a híveket.

[Dr. Csordás Eörs: A palotai nagytemplom száz éve (Rákospalota, 1997.) c. kiadványa alapján.]

Mojzes Ildikó

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)

Vezető: Dr. Új Irisz, tel.: 250-1020, cím: 1033 Bp., Fő tér 1., nyitva: K-V.: 10-18 óra

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne, tel.: 370-0652, cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48., nyitva: K-P.: 10-17, Sz.: 10-14 óra, zárva: 07. 01. – 08. 31.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus, tel.: 218-7420, cím: 1093 Bp., Pipa u. 4., nyitva: K-P.: 10-16 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász János, tel.: 261-5569, cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b., felújítás miatt zárva.

Alberfalvi Helytörténeti

Gyűjtemény és Iskolamúzeum
Vezető: Beleznaý Andor, tel.: 208-6635, cím: 1116 Bp., Pentele u. 8., nyitva: K-Cs.: 16-18 óra, zárva: 07. 01. – 08. 31., és egyéb iskolai szünetekben is.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. György Lajosné, tel.: 365-

6126, cím: 1117 Bp., Erőmű u. 4., nyitva: Sze.: 15-18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria

Vezető: Dr. Gergely Katalin, tel.: 201-6607, cím: 1122 Bp., Városmajor u. 16., nyitva: K., Cs., Sz.: 10-18 óra., zárva: 07. 18. – 08. 15.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász Katalin, tel.: 349-1501, cím: 1132 Bp., Váci út 50., nyitva: K-Cs.: 10-18 óra, zárva: 06. 17. – 08. 11.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: Mojzes Ildikó, tel.: 271-8216, cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81., nyitva: K., Cs., Sz.: 10-14, Sze.: 14-18 óra, zárva: 07. 29. – 08. 27.

Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. Dombóvári Antal, tel.: 256-4626, cím: 1173 Bp., Pesti út 113.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Pilhoffer Ferenc, tel.: 290-5629, 295-0877, cím: 1181 Bp., Kondor Béla sétány 10., nyitva: H-

Cs.: 8-16, P.: 8-13 óra, zárva az iskolai tanítási szünetek idején.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-1619, cím: 1191 Bp., Fő u. 38., nyitva: K-P.: 14-18, V.: 10-16 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: Dr. Bogyirka Emil, tel.: 283-1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53., nyitva: K-V.: 10-16 óráig, zárva: 07. 10. – 09. 15.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sárkány István, tel.: 276-7343, cím: 1211 Bp., Szent Imre tér 3., nyitva: téli időszakban K-V.: 9-17, nyári időszakban K-V.: 10-18 óra, zárva: 07. 01. – 08. 31.

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

Vezető: Garbóci László, cím: 1222 Bp., Veréb u. 4., (Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt, Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona, tel.: 287-0083 cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105., nyitva: K-Szo.: 14-18 óra, zárva: 06. 19. – 08. 10.

Budapest történetének válogatott bibliográfiája VII.

PÁNDY Tamás: „100 éves falu a városban” – *Pestszentimre* / Pándy Tamás; [kiad. a Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaság ...]. – [Budapest]: Dr. Széky Endre Pestszentimre Tört. Társ., 1998. – 351 p., XVI t.: ill., részben színes, részben térk.; 25 cm. – Bibliogr.: p. 321-322.

RÓZSA György: *Budapest legszebb látképei* / Rózsa György; [művészek Alt, Jakob et al.]; [transl. ... Éva Moskovszky and György Rózsa]; [Übers. ... Ursula Jákvári und Mária Rózsa]; [... a felvételeket Dabasi András et al. kész.]. – Budapest: HG, cop. 1997. – 174 p.: ill., részben színes;

SZÁNTHÓ Géza (1875-1933): *Rákoscscaba község leírása – régi és újkori is-*

meretése / írta Szánthó Géza. – 2. Repr. kiad. – [Budapest]: [XVII. Kerületi Önkormányzat], 1996. – 298 p.: ill.; 20 cm. – Közread. a XVII. Kerületi Önkormányzat. – Eredeti kiadása: Rákoscscaba: Szerző, 1912. –

SZÁRAZ Miklós György: *Budapest: [a Duna királynője]* / [a szöveget Száraz Miklós György írta]; [a felvételeket Korniss Péter ... et al. kész.]. – Budapest: Officina Nova: M. Kvklub, 1998. – 103 p.: ill., színes; 31 cm. – Fotóalbum

A Tétényi-fennsík / szerk. Somosy Zoltán; [közread. a] Budatétényi Polgári Kör. – [Budapest]: Budatétényi Polgári Kör, 1998. – 43 p., [8] t.: ill., részben színes

Zuglói lexikon / [főszerk. Fodor Béla]; [...

szerk. és írta Herminamező Polgári Körének helytörténeti munkacsoportja Békassy Csaba et al.]. – [Buda-

pest]: Herminamező Polgári Köre, 1998. – 239 p.: ill.

Összeállította:

Dr. Schwarcz Katalin

Mesélő kövek

Városismertető sétákat szervez Budapest Főváros Önkormányzata „Mesélő kövek” címen – a Szüni-Dödő elnevezésű nyári programsorozat keretében. A séták során fővárosunk négy jellegzetes területe kerül bemutatásra:

07.03; 07.12: Budai várnegyed (találkozás: Bécsi kapunál)

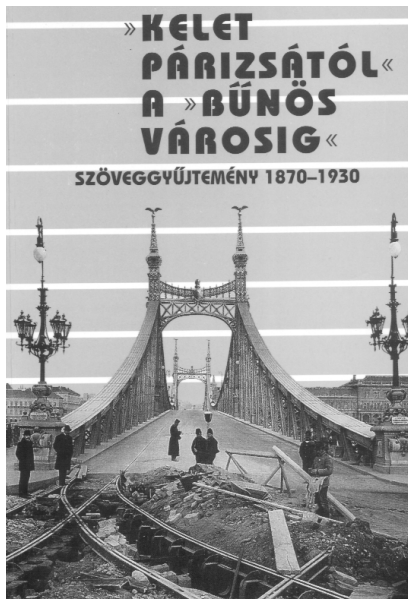
06.29; 07.07: Pesti belváros (találkozás: Deák téri templomnál)

07.10; 07.17: Kerepesi temető (találkozás: temető főbejáratánál)

07.05; 07.14: Budai hegyek nevezetes helyei (találkozás: Moszkva téri óránál)

A városismertető séták az említett helyektől minden alkalommal reggel 9 órakor indulnak és várhatóan délben fejeződnek be.

Dr. Tóth József

Könyvszemle

Szöveggyűjtemények Budapest történetéhez

„KELET PÁRIZSÁTÓL” A „BŰNÖS VÁROSIG” című első kötet az 1870-1930 közötti időszak, „A NAGY VÁLSÁGTÓL” „A RENDSZERVÁLTÁSIG” címet viselő második kötet az 1930-1990 közötti évek fővárosi történetének megismeréséhez nyújt se-

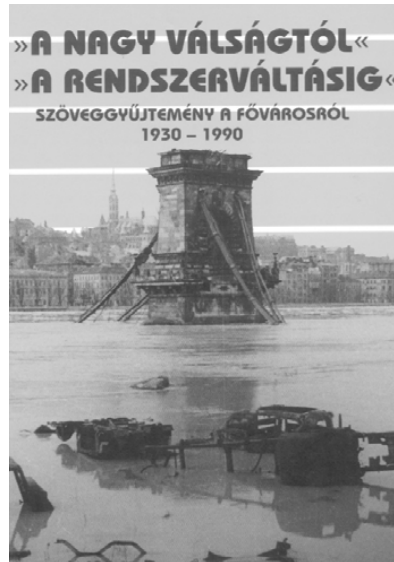
forrásgyűjteményekkel és az ott megjelentekből csak egy-két rendkívül fontos iratot közöltek újra. A szöveggyűjteményben publikált anyagok olvasását könnyíti meg a mai helyesírás és központozás alkalmazása, megtartva az eredeti szerzők jellegzetes kifejezőmódját.

Szöveggyűjteményük témaköreit tekintve újszerű

Budapest Főváros Levéltára és a Budapesti Tanítóképző Főiskola, majd jogutódja az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar két vaskos kötetben jelentette meg a „Budapest története” tantárgy szöveggyűjteményét, mely főiskolai hallgatók felkészülését, szemináriumi munkáját segíti, de jellegénél fogva hasznosítható más egyetemi vagy középiskolai képzéseknél is. Sipos András és Donáth Péter szerzőpáros elismerésre méltó munkáját dicséri e két forrásgyűjtemény.

gítségét. Összességében 1100 oldalon keresztül kapunk betekintést Budapest történetének alapkérdéseiről, az egyes korszakok eseményeiről, társadalmi rétegeiről, kultúrájáról, a város fejlődésének gondjairól és a fejlesztési elképzeléseiről...

A közölt szemelvények kiválogatásánál a Sipos-Donáth szerzőpáros ügyelt arra, hogy átfedések lehetőleg ne legyenek más

jellegű. Nem folyamatosan tükrözi fővárosunk történetét, hanem egy-egy fő „korszakot” kiválasztva nyújt átfogó képet arról. Tankönyv, tanárok felkészítését segítő szakkönyv és Budapest helytörténetével foglalkozók megkerülhetetlen segédlete ez. A város életének lüktetése, dinamikus fejlődése jelenítődik meg, az itt élők gondjai és nehézségei tárulnak fel az olvasó szeme előtt. Visszaemlékezések, előterjesztések, tanulmányok, jegyzőkönyvek, szociográfiák, beszámolók, rendőrségi jelentések, kulturális tájékoztatók... sora vonul fel újra és újra egy-egy fejezeten belül.

E két kötet a fővárosi helytörténeti oktatás bármely területén használható. Kívánatos lenne, hogy tanári kézikönyvként Budapest összes általános és középiskolájában a szaktanárok forgathassák, alkalmazhassák. Beszerzését javasoljuk a fővárosi helytörténetével foglalkozók számára is – jól hasznosítható a különböző területi kutatócsoportok során.

(szm.)

Budavári történések

• folytatás az első oldalról

tereket reneszánsz márványfaragások és értékes festmények díszítették. A királyi énekkarral és könyvtárral (Bibliotheca Corviniana) csak a pápai vetekedhetett.

Az 1526-os mohácsi csatavesztés során II. Lajos életét vesztette az ütközetben, és Buda először ideiglenesen, majd 1541-ben közel 150 esztendőre török kézbe került. A törökök által kifosztott palota leginkább üresen állt és pusztult. Az 1686. évi felszabadító ostrom csupán romhalmazzá

talált a fényes épületek helyett.

Magyarország Habsburg királyai a XVIII. században Bécsben laktak. A magyar rendek mindent megtettek az udvar Budára csábításáért. Törekvésük nyomán III. Károly jelentéktelen épülete Mária Terézia uralkodásakor palotává bővült. Az udvar mégsem költözött Budára, így az épületet 1762-től az angolkisasszonyok leánynevelő intézete, majd a Nagyszombatról áttelepült egyetem használgatta. 1766-tól helytartói, majd nádori palotává vált. Itt tartotta üléseit a Helytar-

tótanács, és a – Legfelső Bíróságnak megfelelő – Hétszemélyes Tábla. Itt őrizték 1776-tól Szent István király jobbját, 1870-től pedig a koronázási jelvényeket is. A barokk palota rokokó berendezése 1849-ben pusztult el, amikor a magyar csapatok a császáriaktól ostrommal foglalták el a budai várat.

A szabadságharc után a palotát hamarosan rendbe hozták. Méltó szerepet azonban csak az 1867-es kiegészítést követően tölthetett be. Pompás ünnepségek következtek. Császári és királyi látogatások, koronázások. 1867-ben Ferenc Józsefet, 1916-ban az utol-

só magyar királyt (Habsburg Ottó édesapját), IV. Károlyt koronázták Budán. Az egyre inkább kicsinek tűnő barokk palotát látványos építkezésekkel bővítették. A krisztinavárosi – nyugati – szárnyat Ybl Miklós (1881-91), az új, Dunára tekintő dísztermet Hauszmann Alajos (1891-1902) tervezte. Az új épületek alapkövét a millenniumi ünnepségek idején (1896) az uralkodó, Ferenc József rakta le. Az építkezéssel létrehozott kétszáz méter hosszúságú reprezentatív teremsorral csupán Versailles vetélkedhetett.

Az első világháborút követően – a

→ győztesek nyomására – Magyarország megfosztotta trónjuktól a Habsburgokat. Ezért 1920-ban a király helyett a kormányzóvá választott Horthy Miklós költözött a palotába. A kilencszobás lakosztálya s kormányzói hivatala az „F” épület első emeletén helyezkedett el. A felsőbb szinteken voltak a Horthy-fiúk lakosztályai és többek között a koronaőrző pán-célkamra. A földszinten a kabinetiroda és a telefonközpont, az alsóbb szinteken a konyha, az éléstár, a kormányzósági étterem, a Vitézi Szék irodái, a gondnokság, míg legalul az óvóhelyek voltak. Néha a keleti szárny dísztermeit is használták, mint az olasz király látogatásakor (1937), az Eucharisticus világtalálkozó (1938) alkalmából. A második világháború végén az ország német meg-

szállás alá került. Az orosz ostrom nyomán a budavári palota sajnos ismét teljesen tönkrement.

A középkori emlékek megismerésére nagyszabású feltárások kezdődtek 1948-ban. Bár 1949-ben a romos palotát is műemléki védetség alá helyezték, ennek ellenére az 1951-ben elkezdődött újjáépítés a megmaradt belső terek elpusztításával indult. Nem állították helyre az épület csodálatos külső díszjeleit sem. Az elképzelések kapkodva, gyorsan változtak. Pártközpontot, egyetemet, majd szállodát helyeztek volna el benne. Közben viszont sajnos lebontották a palota környékének romos, de helyreállítható impozáns épületeit is: az Udvarlakai Őrség, a Lovarda és a Főhercegi palota épületeit. Csak 1959-ben született döntés,

miszerint a budavári palota a magyar kultúra fellegvára lesz. Ennek megfelelően itt kapott helyet négy jelentős múzeum és Magyarország nemzeti könyvtára. A helyreállított budavári palota mostanra már meghatározó jelentőségű látványos építmény a Világörökség részévé nyilvánított budapesti dunai panorámának.

Hosszan lehetne írni a várban elhelyezett gyűjtemények történetéről: Mátyás király corvináiból 35-öt itt őriz az Országos Széchényi Könyvtár. Itt kapott méltó elhelyezést a Magyar Nemzeti Galéria, a Ludwig Múzeum (1991-ben nyílt a palota „A” épületében) ... és a Budapesti Történelmi Múzeum.

Dr. Domonkos János

A Budavári Királyi palota évszázadai

Korábbi számunkban tájékoztatást adtunk a Budapesti Történelmi Múzeum március 29-én megnyílt, címmünkkel azonos nevű reprezentáns kiállításáról. *Szintén azonos elnevezéssel május 30-31-én tudományos konferenciára került sor a Budapesti Történelmi Múzeum Királynéjében.* Az első napon a királyi palotáról, mint építészeti együttesről, a palota építéstörténetéről adtak tájékoztatást a legújabb adatok alapján. Ezt követően a királyi vár és a várnegyed középkori politikai, gazdasági és kormányzati központ szerepéről, katonai erődítmény és egyháztörténelmi jelentőségéről szövegezték a konferencia előadói. Másnap a terület újkori történetéről, valamint a királyi palota művészeti és kulturális szerepéről kaptak tájékoztatást a résztvevők.

APÁK ÉS FIÚK

Rákospalota és Pestújhely történetében

„...öregapám (Biharos Tóth István) az 1700-as évben jött át Dunakeszről ... és ideköltözése után mindenszentek napján öregapámat bírónak választották, abban az időben mindég mindenszentekkor választottak bírót. ...Öregapám bíróságba történt elhunytá után B. Tóth Jánosra jutott a bírói hivatal. ...Ferencz bátyám az 1845-ös években választatott meg ...

1848. év kezdetén, ekkor már 24 éves fiú lévén, mindenki által elismerésben részesültem, már ekkor a község vénjei közé... esküdtnek lettem bevéltatva, mely minőségemben egyúttal községi gyámnak is bevéltatattam, valamint me-

gyei bizottsági tagnak. ...”

B. Tóth Istvánnak (1823-1908), Rákospalota legjelentősebb bírójának, 1904-ben megjelent önéletrajzából vett idézetünk bizonyosságul szolgál arra, hogy a régmúltban is részt vettek az egyes családok egymást követő generációi a község vezetésében. Pestújhelyen is, Rákospalotán is találkozunk mind manapság, találkozhattunk mind a közel és régmúltban hasonló családokkal. Apák és fiaik, (sőt leányaik), unokák és testvérek vállaltak szerepet a helyi közéletben, politikában, dolgoztak az itteni hivatalokban, vagy a tudomány, illetve hivatásuk jeles képviselői voltak.

Említhetjük például a Bezsilla családot Széchényi-telepről, azaz Pestújhelyről, ahol az apa, Nándor a község egyik alapítóatyja, a községi vezetés első emberei közé tartozik haláláig, fia, Bezsilla László viszont teljesen más pályán jeleskedett: az entomológia (rovartan) világhírű szerzett tudósa volt. Wágner Manó és fia, Aurél azon túl, hogy Rákospalota oktatásügyének legjelesebb képviselői voltak, közéleti szereplésükkel kitörölhetetlen nyomot hagytak a település történetében. A Antalok Pestújhely közéletében játszottak vezető szerepet: a nagyapa Antal Lajos, például a Háztulajdonosok Szövetségének elnöke, virilis képviselő, nevesebb fia József, aki államtitkár is, miniszter is volt, elsősorban népjóléti, közművelődési és sport ügyekben vett részt a nagyközség

irányításában, másik fia, Béla, rendőrségi detektív, majd államtitkár, pedig a jogügyi bizottságban tevékenykedett. A századforduló adóügyi jegyzője Rákospalotán Thuróczy Gyula, akinek testvére Thuróczy Lajos rövid ideig szintén községi tisztviselő volt, s az Önkéntes Tűzoltó Egyesület vezetésében is tevékenyen részt vett. Thuróczy Gyula fia, ifjabb Thuróczy Lajos pedig a városházán dolgozott, kezdetben fogalmazóként, később pedig főszámvevőként és több – elsősorban sport – egyesület vezetőségi tagja volt. Dr. Cserba Elemér Rákospalota város első polgármestere, egyik fia, Zoltán, városi orvos lesz, a másik, Mátyás pedig tanácsnok a hivatalban. Idősebb és ifjabb Benkő István tekintélyes református lelkész volt Palotán. De sorolhatnánk tovább a →

→ neveket: Szlacsányik, Duschinszkyk, Vargák, Báderek... Róluk szólt a kiállítás, amely a Pestújhelyi Általános Iskolában volt látható.

Ádám Ferenc

Számunk szerzőiről

Ádám Ferenc tanár, az Óbudai Múzeum munkatársa

Dr. Bogyirka Emil történész, a Pesterzsébeti Múzeum igazgatója

Dr. Domonkos János irodalomtörténész, a Bölcsészettudományok doktora

Gábel Tibor történész, a Budapesti Honismereti Társaság titkára

Juhász Katalin etnográfus, az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

Karacs Zsigmond helytörténeti kutató

Mozes Ildikó etnográfus, a Rákospalotai Múzeum vezetője

Pándy Tamás mérnök, a Dr. Széky Endre Pest-szentimre Történeti Társaság elnöke

Dr. Rédey Pál evangélikus lelkész, a Budapesti Honismereti Társaság elnöke

Dr. Schwarcz Katalin könyvtáros, a Budapesti Történeti Múzeum Középkori Könyvtárának vezetője

Szöllősy Marianne történész, az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

Dr. Tóth József tanár, helytörténeti kutató

A Budapesti Honismereti Társaság köszönetét fejezi ki azoknak a szerzőknek, akik tiszteletdíjuktól lemondva segítettek a kiadvány megjelenését.

Vasvári Pál emléke

Petőfi egyik legjobb barátja és forradalmi társa, Vasvári Pál 1849. július 6-án délután öt és hat óra között a gyalui havasokban, a Funtinella-fensíkon, Marisel mellett a román felkelőkkel szemben életét vesztette. A „magyar St. Juste” – ahogyan Széchenyi nevezte – 1848. szeptemberében már a somogyi népfelkelők egyik vezére. 1849-ben Szabolcs-Szatmár és Bihar megyékben szervezett szabadcsapatokat. Az egyiket, amely a Rákóczi nevet kapta, maga vezette őrnagyi rangban Erdélybe. A másik őrnagy, Bem szárnysegéde, Petőfi ezidőben éppen Mezőberényben tartózkodott, és készült Erdélybe, a végzetes hely felé, ahol életét ki fogják oltani. Fekete Sándor megjegyzi, hogy „egy bizonytalan adat szerint Petőfihez eljutott Vasvári Pál elpusztításának híre”. Ám nem valószínű, hogy Mezőberénybe. Így azután nem barátjának halálhírével kellett Bem seregéhez közelednie.

Alapjaiban a márciusi forradalom vezetőit egy pszichikai kényszer űzte a

halálba. Fekete utalt arra, hogy 1848 nyarán megjelent egy névtelen levél, amelyben Vasvári szeméretet vetik, hogy „most szépen otthon csücsülsz, féltvén bőrödöt a horvát határszélen osztogatni szokott gyengédetlen golyócskáktól, denique te is csak olyan önérdékű szájhős vagy”. Ilyen, hasonló névtelen levelet a márciusi ifjak bőven kaphattak. Petőfi Segesvárnál, Vasvári a gyalui havasokban cáfolta az állítást.

Mindkét hőse a szabadságharcnak titokzatos módon tűnt el a csatamezőről, rengeteg találgatásra adva okot. Vasvári július 6-án a délutáni órákban, mintegy 120-130 honvéddel együtt esett el. Egyesek szerint lelőtték, mások úgy tudják, kövekkel dobálták agyon, ismét mások úgy tudják, fejszecsapások vetettek véget életének. Néhány szemtanú maradt ugyan, akárcsak Pe-

tőfinél, de azok vallomásai még homályosak a bábaktól.

Petőfi és Vasvári eltűnését. Én

biztos vagyok abban, hogy a románok fejszecsapásai végeztek Vasvárral.

151 éve vesztettük el őket. Misztikus eltűnésük arra figyelmezteti a nemzetet, hogy szívében kell helyet szorítani számukra. Eltűnésük valójában eszmévé emelte őket, s ezt az eszmét, a hazafiság és önfeláldozás eszméjét is szívünk tudja lemérni.

Rédey Pál

Kerületi kiállítások, rendezvények

JÚNIUS

1-25. Művészkönyv kiállítás, Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

2. – augusztus 26. Fáy Aladár festőművész és családja kiállítása, Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria

8. Az Országos Múzeum Öntödei Múzeuma új időszaki kiállítások részére készült galériájának avatása, Öntödei Múzeum (II. Bem József u. 20.)

8. – szeptember 15. „Költészet versben és Grafikában” 1996-2000. König Róbert grafikusművész kiállítása, Óbudai Múzeum

8. – november 30. Kerületünk hajdan és ma Angyalföld – Újlipótváros – Vizafo-gó fotókiállítás, Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

JÚLIUS

20. – augusztus 6. A Városháza Centenáriuma – helytörténeti kiállítás, Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény – Újpest Galéria (IV. Árpád út 6.)

AUGUSZTUS

11. – 27. „Ezredévünk” milleniumi helytörténeti és képzőművészeti kiállítás, Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény, Újpest Galéria

11. „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” (Tamási Áron) címmel milleniumi helytörténeti kiállítás megnyitása, Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Napjainkban már kiemelt közhasznú szervezetként működik a Tájak – Korok – Múzeumok Egyesület. Az ország szinte minden részén megtalálható TKM logójú táblákat a múzeumokat, a műemlékeket és a természetvédelmi területeket felkeresők jól ismerik. Hasonlóképpen ismert a Tájak – Korok – Múzeumok Kiskönyvtára sorozat, amelynek első kiadványa 1979-ben a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Felső-Tiszavidéki tájegységét ajánlotta az olvasók figyelmébe. Azóta közel hétszáz kötete jelent meg ennek a sorozatnak – köztük gyakran budapesti vonatkozású könyvecskék is.

Tájak – Korok – Múzeumok Kiskönyvtára

Budafok – Barlanglakás Emlékmúzeum

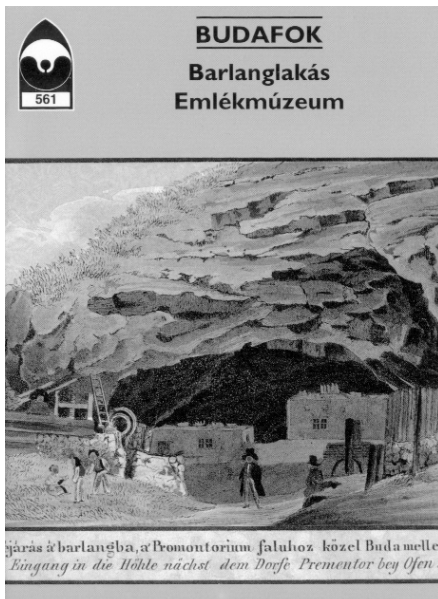
Az 561-es sorszámmal, 6000 példányban megjelent könyvet az egyesület a Budapest XXII. kerülete Önkormányzata támogatásával készítette. Olvasmá-

nyos formában és a szakmai követelményeknek is megfelelően mutatja be a promontori (budafoki) barlanglakások típusait és történetét. A közölt forrásszemlévények hiteles, korhű képet adnak ezekről. A hat-

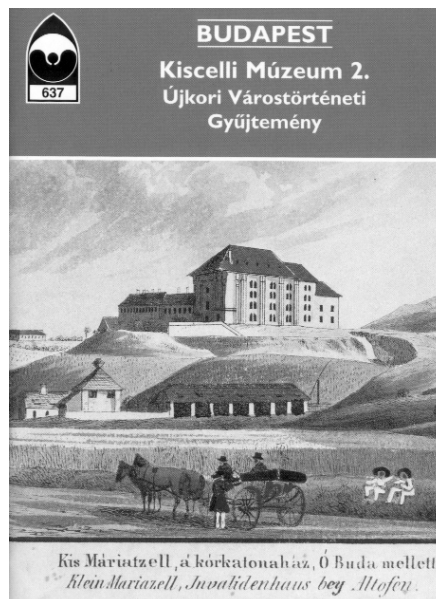
vanas években szanálták őket – A Budapesti Történeti Múzeum az egyik lakásban barlanglakás-kiállítást nyitott meg.

Kiscelli Múzeum 2. Újkori Várostartörténeti Gyűjtemény

3000 példányban jelent meg, 637-es sorszámmal a Kiscelli Múzeum gyűjteményét bemutató kiadvány a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma megbízásából. Az igényes tördelésű, színes belső fotókat tartalmazó füzet a kezdetektől napjainkig mutatja be a néhai trinitárius rendház történetének alakulását és a főváros Újkori Várostartörténeti Gyűjteményét.

Barlanglakás a barlangban, a Promontorium falához közel Budamellék. Eingang in die Höhle nächst dem Dorfe Promontor bey Ofen.

Kis Máriáztell, a kórkatonaház, Ó Buda mellett. Klein Mariazell, Juvalidenhaus bey Ofen.

HONISMERETI AKADÉMIA

Székesfehérváron kerül sor július 3-7. között a XXVIII. Országos Honismereti Akadémia lebonyolítására, melynek témakörei az államalapítás ezeréves jubileumát tárgyalják. Megrendezője a Honismereti Szövetség – alakulásának tízéves jubileumáról is megemlékezik a konferencia keretein belül. Az akadémia résztvevői a témakör jeles

kutatóinak előadásait hallgathatják meg.

A szekcióülések Szent István váraival, Szent István illetve Árpád-kori Szent... elnevezésű Kárpát-medencei településekkel, valamint a királynék szerepével és az Árpád-kori életmóddal foglalkoznak. Fővárosunk a Budapesti Honismereti Társaság révén 17 fővel képviselteti magát a konferencián.

Országalma – Székesfehérvár (Fotó: Gelencsér Ferenc)

Budafoki fotópályázat

„BUDAFOK – 2000 – PILLANATBAN” címmel a Savoyai Jenő Asztaltársaság a Kerületi Helytörténeti Kör és a Budapesti Városvédő Egyesület Promontor-Tétny munkacsoportja támogatásával fotópályázatot hirdetett meg. A nyílt pályázat célja: a Budafokon élő emberek és a városrész 2000. évi élete pillanatainak meg-

örökítése 10 x 15 centiméteres nagyságú fekete-fehér vagy színes fotókon. *Benyújtási határidő:* 2001. január 31. – postai úton (Savoyai Jenő Asztaltársaság, 1775 Budapest, Pf. 56.) Részletesebb tájékoztatás írásban a fenti címen kérhető, telefonon: *Garbóci László*tól (226-1916) és *Bartos Mihály*tól (227-0683).

F.: Budapesti Honismereti Társaság

1043 Budapest,
Berda József u. 48.

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjában. Megjelenését a Nemzeti Kulturális Alapprogram Közművelődési Kollégiuma, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány „Karácsony Sándor emlékére” Szakalapítványa, a Fővárosi Önkormányzat Kulturális Bizottsága és a budapesti kerületek önkormányzatainak támogatása teszi lehetővé.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság: Ádám Ferenc, dr. Holló Szilvia Andrea,
dr. Rédey Pál, dr. Schwarcz Katalin
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652)
Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273